

Kritische bijdragen

Over sociale ongelijkheid. Een weerwoord op drie commentaren

W. C. Ultee

Het eerste nummer van 1980 van *Mens en Maatschappij* bevatte een drietal reacties op mijn artikel 'Over sociale ongelijkheid, vooruitgang in het naoorlogse socialistische denken?' uit de laatste aflevering van 1979 van dit tijdschrift. In het volgende wil ik een korte repliek geven.

In mijn bijdrage aan de discussie over het rapport *Over sociale ongelijkheid* van de WRR reconstrueerde ik o.m. een stratificatietheorie die opgang gemaakt zou hebben binnen de sociale democratie en inventariseerde ik een aantal empirische moeilijkheden voor deze theorie. Daaraan werd de wens gekoppeld dat een persoon die nauw met deze politieke beweging was verbonden, zich daarover zou uiten. Deze wordt met het commentaar van Tinbergen vervuld. De inhoud daarvan beschouw ik als een globale ondersteuning van mijn reconstructie en inventarisatie. Ook bevat het een aantal belangrijke aanwijzingen voor de theoretische oplossing van de empirische moeilijkheden.

In 't Veld-Langeveld stelt uitdrukkelijk dat de WRR deze moeilijkheden niet heeft willen oplossen en dat men dit niet van hem mag verlangen. Het is inderdaad mijn voornaamste bezwaar tegen het WRR-rapport dat het de vraag hoe het mogelijk is dat in een verzorgingsstaat ongelijkheden in kennis, inkomen en macht zo groot blijven, niet beantwoordt. In 't Veld-Langeveld voegt daaraan toe: 'De WRR draagt daarmee volgens hem (Ultee) niet bij tot het naoorlogse socialistische denken'. Dit heb ik echter nergens gezegd en volgt ook niet uit mijn hoofdbezwaar. Ik heb er daarnaast op gewezen dat volgens mij het antwoord op de genoemde vraag buiten de sociaal-democratische, in andere theoretische tradities van de sociologie gezocht kan worden. ik aarzel te benadrukken dat socialistische moeilijkheden niet-socialistisch opgelost kunnen worden. De kritiek van In 't Veld-Langeveld culmineert in de opmerking dat het minder op de weg van de WRR ligt 'één bepaalde stroming' zijn kritische aandacht te geven. Met deze bewering stem ik in, maar de relevantie ervan ontgaat me. Ik kan me niet goed voorstellen hoe men uit de – door mij dus niet geuite of geïmpliceerde – kritiek dat de WRR het socialistische denken niet heeft verder gebracht, kan afleiden dat de WRR *alleen* het socialistische denken verder moet ontwikkelen.

De vraag is nu dus of men van de WRR een verklaring van de in de verzorgingsstaat zo sterk aanwezig blijvende ongelijkheden mag verwachten. Ik meen dit o.m. op grond van de officiële taakomschrijving van de WRR te kunnen doen. Er is daarin sprake van het wijzen op knelpunten en het aangeven van beleidsalternatieven. Ik meen dat de empirische moeilijkheden voor een theorie waarop enkele decennia regeringsbeleid gebaseerd zijn een uitermate treffend voorbeeld vormen van een dergelijk knelpunt en dat een alternatieve theorie die deze moeilijkheden oplost beleidsalternatieven verschaft.

Na de behandeling van mijn hoofdbezwaar tegen het WRR-rapport gaat In 't Veld-Langeveld niet in op mijn andere bezwaren, maar onderneemt ze een poging tot verduidelijking van de inhoud van het rapport. Haar betoog mondt uit in twee hypothesen die beide voorkomen in mijn reconstructie van de theorie over sociale ongelijkheid van de WRR en bij één tekende ik aan dat ze een onfalsifieerbaar bestanddeel bevatte. Dat is nu weer het geval. Mijn verzoek om een nadere precisering is dus onbeantwoord gebleven.

Hierna gaat In 't Veld-Langeveld wel in op één van mijn andere kritiekpunten, de verwaarlozing van de literatuur over statusinconsistentie. Mijsn inziens heeft de hypothese dat statusinconsistentie tot terugtrekking uit de politiek leidt, alles met het WRR-rapport te maken. Ik bedoel beslist *niet* dat statusinconsistentie helemaal niet zulke positief te waardenen gevolgen heeft. Ik streef waardenvrijheid na. Waar ging het mij dan wel om? De WRR ziet een samenleving voor zich waarin van de mensen met bijv. én weinig kennis én veel inkomen (twee van de kernvariabelen uit zijn hypothesen) een behoorlijk gedeelte vaak van haar politieke rechten (macht, een derde belangrijke variabele) gebruik maakt, een ander aanzienlijk deel, veel minder. Een dergelijke maatschappij kan men echter, gezien de huidige stand van het onderzoek naar statusinconsistentie, niet zo maar als mogelijk beschouwen. Natuurlijk, later onderzoek kan uitwijzen dat meer mogelijk is dan men *nu* denkt. De nieuwe hypothese van In 't Veld-Langeveld dat dit het geval zal zijn als de proportie statusinconsistenten van de gehele bevolking toeneemt, kan men op dit tijdstip niet empirisch tegenspreken. De toekomstige bevindingen kunnen natuurlijk ook inhouden dat dan *nog minder* kan dan men momenteel denkt.

De door Dronkers n.a.v. mijn artikel gestelde maar niet uitdrukkelijk beantwoorde vraag 'is dat nou kritisch-rationalistisch onderzoek?' beantwoord ik met 'neen'. Ik heb in het artikel niet zelf empirisch onderzoek verricht, maar de bevindingen van anderen geïnventariseerd. Ik heb daarbij heel uitdrukkelijk gezegd dat het mij er om ging de empirische moeilijkheden te omschrijven waarmee *sociaal-democratische* hypothesen *omstreeks 1965* te maken kregen. Zijn opmerking dat *ik* een CBS-publicatie van 1979 ter hand had moeten nemen, lijkt mij dan ook, 'ronduit gezegd, knullig en slordig' te zijn. Niet ik draag – gebrekkige – gegevens aan ter weerlegging van hypothesen – de door mij aangehaalde PvdA'ers Van Dam en Vondeling deden dit. Niet ik beroep me nu op de dagelijkse ervaring – politici maakten destijds dergelijke verwijzingen. Het is opvallend dat Dronkers, die me verwijt dat ik hypothesen zonder grond als socialistisch bestempel, niet bemerkt dat ik dit met onderzoeksuitslagen die een rol in de PvdA zouden hebben gespeeld, op z'n minst in geringere mate heb gedaan. Overigens is Dronkers' verwijzing naar bovengenoemde CBS-publicatie des te merkwaardiger omdat in ieder geval in mijn exemplaar daarvan geen tabellen voorkomen waarin sociale klasse tegen bezoek aan culturele instellingen wordt gekruist, zodat de door mij geëxpliciteerde socialistische hypothese er niet mee kan worden getoetst.

Ik stem in met Dronkers dat de door mij aldus geschetste empirische basis zwak is, maar ik sta niet zo afwijzend tegenover het werken met wankelende feiten als hij. En dat geldt wat mij betreft zowel voor politici als sociaal-wetenschappelijke onderzoekers. Uit het betoog van Dronkers spreekt een achterhaald positivisme dat opereert met de fictieve tweedeling tussen volmaakte en twijfelachtige gegevens. Maar ook de empirie kan volgens het kritisch rationalisme geen zekere grond verschaffen. Natuurlijk, met betere gegevens kunnen weerleggingen in bevestigingen omslaan. De weerleggingen kunnen echter ook nog éclatanter blijken te zijn. Het kritisch rationalisme met haar graduele onderscheid tussen zwakkere en strengere beproevingen is hier 'toleranter'.

Dronkers heeft er ook moeite mee dat ik in mijn *kritische geschiedenis* op nauwelijks vermelde gronden stel dat aanvankelijk na de tweede wereldoorlog de door mij expliciteerde hypothesen kenmerkend waren voor de PvdA. Hij stelt, merkwaardig genoeg zonder te verwijzen naar een methodologieboek waarin dit beginsel staat, dat ik hiermee één van de eerste re-

gels in de wetenschapsbeoefening overtreed. Het komt me echter voor dat als Dronkers een dergelijke verwijzing zou kunnen vinden, het boek niet bepaald modern genoemd zou kunnen worden. De eis dat iedere gepubliceerde uitspraak geverifieerd dient te zijn, heeft men in de wetenschapstheorie al lang laten vallen, de eis van verifieerbaarheid ook. Een falsifieerbare uitspraak mag tegenwoordig, zelfs als hij niet empirisch is beproefd. En dat mijn uitspraken over politici en theorieën falsifieerbaar (en daarmee in zijn zin 'controleerbaar') zijn, kan Dronkers moeilijk ontkennen: hij onderneemt in zijn betoog immers zelf bepaalde falsificatiepogingen.

Mijn stelling dat binnen de PvdA bepaalde theorieën werden aangehangen weerlegt Dronkers echter niet door te wijzen op bepaalde PvdA'ers die dit niet deden – wat voor de hand zou liggen – maar door te wijzen op bepaalde christelijke of liberale politici die dat ook deden. Van dergelijke 'weerleggingen' ben ik echter niet onder de indruk. Ik wil niet uitsluiten dat bij reconstructie blijkt dat in andere partijen bepaalde bestanddelen van de door mij voor de PvdA geëxpliciteerde theorie ook worden aangehangen. Daarnaast zeggen impliciete of expliciete verwijzingen naar de rol van Bismarck en Talma bij de opkomst van de sociale wetgeving weinig als men zich aan de preciese formulering van mijn hypothesen houdt. Ze handelen namelijk niet over 'wel of niet sociale wetgeving', maar over 'de mate van uitgebreidheid van sociale wetgeving'. Hoe verstrekkend waren de voorstellen van Bismarck en van Talma? Het is waar dat het CDA en de VVD nu de sociale wetgeving niet willen afschaffen. Maar volgt daaruit dat ze ze in dezelfde mate in stand wil houden als de PvdA? En verder: hoeveel Bismarcken en Talma's waren er in conservatieve kringen? Als men met enkele tegenvoorbeelden de hypothese weerlegt dat socialisme sociale wetgeving bevordert, dan levert de tegenovergestelde dat conservatisme of liberalisme dat doet, nog geen betere benadering van de werkelijkheid op dan de eerste. Net zo als men de begrippen in een hypothese niet categorisch, maar variabel moet opvatten, zo is de beoordeling van onderzoeksbevindingen geen alles-of-niets kwestie.

In zijn laatste paragraaf verwijt Dronkers me dat ik, hoewel ik dit niet expliciet zeg, het WRR-rapport gebruik als het meetpunt van de vooruitgang in het socialisme. Dit is echter niet waar. Ik beschouw het WRR-rapport als iets zelfstandigs en heb twee punten waarop ik vooruitgang in het socialisme meet. In Dronkers' argument speelt de ondertitel van mijn artikel een rol. Het komt me echter voor dat hij ten onrechte het in een aantal punten samengevatte 'programma' van mijn artikel verwaarloost. Voor het WRR-rapport (in de punten 3 en 4) aan de orde komt, wijs ik al stagnatie in het socialistisch denken aan: socialistische politici zijn niet zo veel verder gekomen als hun theorieën (punt 1) met empirische moeilijkheden (punt 2) te maken krijgen. Daarna doe ik het nog een keer: als jonge socialistische politici nauwelijks nieuwe theorieën hebben (punt 5), dan verhevigt zich de stagnatie (punt 6). Dronkers verwijt me verder dat mijn behandeling van Nieuw Links te summier is, maar daarop kan ik slechts antwoorden dat ik geen hypothesen kan presenteren als ze er niet zijn. Deze bewering is controleerbaar, maar helaas zegt Dronkers niet welke hypothesen hij wel meende te kunnen aantreffen. Mijn oproep tot andere explicatievoorstellen te komen, heeft, wat zowel de gedachten van Nieuw Links als die van Rechts betreft, bij hem geen gehoor gevonden.